

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ОСВІТА У ХХІ СТОЛІТТІ: ШЛЯХИ РОЗВИТКУ

Випуск 1

*Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції
“Ціннісні пріоритети освіти у ХХІ столітті:
інтеграція, творчість, інновації”
м. Київ, МАУП, 22 травня 2009 р.*

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2010

Редакційна колегія:

Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф. — головний редактор

Туриніна О. Л., канд. психол. наук, проф. — відповідальний редактор

Видання здійснене в рамках проекту “Наукові праці МАУП”

Освіта у ХХІ столітті: шляхи розвитку / МАУП. — К.: ДП «Видавничий
О-72 дім «Персонал», 2010 —

Вип. 1 : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “Ціннісні пріоритети освіти у ХХІ столітті: інтеграція, творчість, інновації”, м. Київ, МАУП, 22 трав. 2009 р. / редкол. : М. Ф. Головатий (голов. ред.), О. Л. Туриніна (відп. ред.). — 244 с. : іл. — Бібліогр. в кінці ст.

У збірнику подано статті учасників Міжнародної науково-практичної конференції “Ціннісні пріоритети освіти у ХХІ ст.: інтеграція, творчість, інновації”, присвяченої найважливішій проблемі сьогодення — розвитку освіти в Україні. Статті охоплюють широкий діапазон наукових досліджень українських учених.

Для науковців, освітян, державних службовців, політиків, викладачів і студентів, а також усіх, хто цікавиться розвитком української освіти.

ББК 74.04(4УКР)я43

ЗМІСТ

Болотська О. А. Сучасні аспекти формування жінки-лідера	5	Мартинovich Н. С. Развитие творческого потенциала личности преподавателя в условиях интегративных процессов в образовании	81
Якібчук М. І. Роль профспілок у розбудові української національної освіти у ХХ ст.	9	Листопад О. В. Авторські школи як засіб запровадження освітніх інновацій	84
Сурмин Ю. П. Революція в освіті: сутність, проблеми реалізації та наслідки	15	Артёмцев О. В. Мобільність в освіті Європейського Союзу: пошуки, перспективи, проблеми	88
Головатий М. Ф. Українська освіта в умовах соціальних трансформацій: проблема вибору моделі і векторів розвитку	31	Касьянова С. П. Системність пріоритетів національної освіти перед викликами глобалізації	94
Баєва О. В. Детермінанти конкурентоспроможності вищих навчальних закладів недержавної форми власності в умовах системної кризи	35	Соколовська К. М. Роль українознавчих дисциплін у підготовці нової генерації управлінців	99
Чернуха Н. М., Чернуха Г. С. Виховання толерантності в процесі підготовки фахівців у сучасних соціокультурних умовах	39	Домбровська Л. Ф. Модернізаційні процеси в галузі вищої освіти — важливий чинник державотворення в Україні (з досвіду викладання історичних дисциплін)	102
Міхатуліна О. М. Інноваційні форми навчання в системі вищої юридичної освіти	43	Львовичкіна А. М. Інноваційні методи викладання дисциплін екологічного циклу	105
Беспала Н. О. Освіта і система оподаткування в Україні ...	48	Романовська Л. І. Організація культурного дозвілля школярів як пріоритетний напрям роботи дитячих громадських об'єднань	112
Лазоренко Л. В. Способи підвищення ефективності викладання бізнес-дисциплін	56	Мазур Т. С. Використання модульного середовища під час вивчення англійської мови у ВНЗ	118
Науменко Т. Умови і напрями інформатизації дошкільної освіти	62	Виноградна В. О. Стереотипи мовної поведінки сучасної молоді	120
Руденко Л. С. Проблема впливу соціокультурного середовища на процес становлення особистості в українській педагогічній спадщині	66	Роменкова О. П., Чернуха Г. С. Формування соціокультурної компетенції учнівської молоді	123
Сніцар І. В. Удосконалення змісту навчального матеріалу з англійської мови	69	Глушко Л. О. Гендерна ідентичність школярів	126
Домніч В. Г. Інтеграційна реформа вищої освіти у європейському просторі	71	Кругляк М. С. Особливості виховної роботи в сучасних соціокультурних умовах	132
Найдьонов І. М. Інтерактивне навчання в системі підготовки менеджера	77	Пантюхін В. О., Чернуха Г. С. Стандартизація та перспективи розвитку вищої освіти в Україні	136

УКРАЇНЬСЬКА ОСВІТА В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: ПРОБЛЕМА ВИБОРУ МОДЕЛІ І ВЕКТОРІВ РОЗВИТКУ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 1, 2010, 31–34

Основою прогресивного, інноваційного управлінського рішення і поступального суспільного розвитку взагалі у будь-якій соціальній системі, державі в цілому є теоретичне знання. Воно, у свою чергу, є породженням та потребує відповідного рівня науки й освіти. Отож, навряд чи в когось з'являться сумніви щодо того, що й українське суспільство лише тоді врешті зробить потужний і відчутний крок у своєму розвитку, коли створить справді унікальну, конкурентоспроможну, відповідну своїм потребам систему освіти й науки. Освіти — найперше, бо це початок і весь життєвий час формування та активної соціалізації кожної людини. Вчитися треба все своє життя. Науки — по-друге, бо це фундамент інноваційного, трансформаційного розвитку держави, без чого в ситуації потужних світових інтеграційних, геополітичних процесів Україні робити нічого, тобто з кола слабких держав їй аж ніяк не вирватися.

Незаперечною є також думка, що по-справжньому можемо дбати про розвиток освіти в Україні лише тоді, коли свідомо і відповідально сприймаються і беруться до уваги такі фактори. За підрахунками ЮНЕСКО достатнього рівня національного благополуччя, яке відповідає світовим стандартам, можуть досягти лише ті країни, де: а) 30–40 % населення здобули вищу освіту;

б) у процесі модернізації перенавчено принципово по-новому (за змістом, характером) не менше 25 % дорослого працездатного населення; в) відсоток ВВП, що виділяється на освіту, становить понад 10 %.

І хоча за роки незалежності та й особливо після домінування в освіті України хибного “комуно-соціалістичного”, “планово-розподільчого” підходу до розвитку освіти (за моделлю, зокрема, міністра освіти України С. М. Ніколаєнка) її дещо принципово вдалося змінити на краще, питання стосовно того, якою концептуально має бути українська освіта, на порядку денному стоїть все гостріше. Його загострюють не лише скрута в економіці, загальний стан небюджетних сфер, соціальної сфери в цілому, а й демографічна ситуація, потужні міграційні процеси, відтік за кордон вчених і науковців, майже повне вітчизняної науки. Це — реалії, які треба визнавати, виправляти стан справ якомога швидше, однак дотримуватись найпринциповішої умови — більш-менш визначитися і точно знати, яка саме освіта нам конче потрібна сьогодні і якою вона має стати завтра, з часом.

Невизначеність стосовно стратегії у розвитку освіти України — центральна і найбільш актуальна її проблема. Але чому?

У світі, як відомо, існують фактично дві основні моделі побудови системи ос-

віти, особливо вищої, — європейська (німецька) і американська. Вони різняться, головним чином, ступенем втручання в освіту держави. Європейська майже цілковито ґрунтується на державній опіці (фінансування, право освітньої діяльності, контроль за якістю освітніх послуг і т. ін.). Американська, навпаки, характеризується мінімальним втручанням у діяльність ВНЗ держави, влади. Зрозуміло, що і недержавної системи освіти у країнах Європи надто мало. У Німеччині, наприклад, студенти, які навчаються у приватних ВНЗ, становлять лише 2 %. В Україні, нагадаємо, у приватних ВНЗ навчається приблизно 15 % студентів.

На жаль і донині чіткої моделі вітчизняної системи освіти ми, як зазначалося, не маємо, а мали б фактично вибирати з перших років незалежності між трьома відомими альтернативами: а) збереження і розвиток за принципово інших умов освіти, що існувала у колишньому СРСР (і в Україні, зрозуміло); б) розвиток вітчизняної системи освіти з відповідною, об'єктивно необхідною інтеграцією у світову, насамперед європейську; в) створення принципово нової системи освіти, не схожої на дві попередні за змістом і характером.

Як це все відбувалося — добре відомо. Від першої моделі ми швидко і повністю відмовилися, хоча вона була класичною університетською, спрямованою на широкий і всебічний інтелектуальний розвиток людини, і водночас надавала вузівським вихованцям фундаментальну підготовку з природничих, точних наук. Звичайно, об'єктивно (нічого не вдієш) така освіта була і максимально заідеологізованою, наприклад, із обов'язковим державним екзаменом для всіх випускників будь-якого фаху з наукового комунізму. Зазначимо лише одне: для існуючої тоді політичної системи вітчизняна освіта була найфундаментальнішою і найавторитетнішою у світі. Вона не просто тиражувала, поширюва-

ла соціалістичні ідеї по всіх континентах, а й мала високий теоретико-інтелектуальний авторитет, з яким принципово рахувалися будь-де у світі. Інша справа, що цілісно нині вона об'єктивно не відповідає ні потребам людини, ні потребам суспільства. І це також наявна реальність, яку заперечувати неможливо і безглуздо.

Третьої, принципово нової, моделі освіти в Україні ми не спромоглися виробити, хоча відома програма “Освіта України — XXI століття” була прекрасним початком такого інноваційного пошуку. Головне, що така програма і власне стратегія розвитку освіти абсолютно не відкидала національний характер, дидактику, педагогіку, традиції вітчизняних освіти і науки. Навпаки, вона передбачала їх подальший розвиток у принципово нових історичних умовах. З різних причин (ідейно-ментальних, організаційних, фінансових та ін.) про цю модель швидко забули, а нині до власної національної системи освіти ми майже не просуваємося. На жаль, до цього, мовляв, є куди загрозливіші, зокрема економічні, соціальні та інші проблеми. При цьому зазначимо, що в Україні вкрай занедбано систему професійно-технічного навчання, підготовки фахівців середньої ланки, інженерно-технічних працівників.

Відтак, об'єктивно залишилася і береться на озброєння друга модель вітчизняної освіти, яка у спрощеному варіанті має виглядати як поєднання власних освітянських надбань і традицій із світовими, головним чином європейськими традиціями. Тут всі надто опікуються відомим Болонським процесом. Прихильники цього шляху, — а він майже повністю визначений як державний, — висувують низку аргументів на кшталт: світова глобалізація, європейська інтеграція, освітянські стандарти і мобільність, конкурентоспроможність освіти і т. ін. і т. п. Усе це, мовляв, треба неодмінно брати до уваги, враховувати. Ніхто не заперечує

чує, — треба брати, але давайте спробуємо відповісти на питання дещо зворотного характеру: чому наша вітчизняна освіта не задовольняє інший, особливо той самий європейський світ? Чому не вони, а ми маємо інтегруватися в європейську, світову систему освіти? Відповідь лежить на поверхні: наша освіта була і залишається нині ще певною мірою освітою гуманістичного спрямування, яка має навчити обстоювати національні інтереси, а не готувати суто “природну”, проблематичну і прагматичну, та ще й вестернізовану людину. Хіба нам не потрібен нині спеціаліст, для якого національні інтереси — понад усе, який і на бажані, потрібні компроміси спроможний іти лише тоді, коли задовольняється його власний і державний національний інтерес? Хіба нам не бракує нині почуттєво-емоційного, скажімо, вивчення історії України, яке ми зводимо, на жаль, до штучного тестування при вступі до вищих навчальних закладів, не навчаючи дітей мислити, вміти робити власні висновки, узагальнення, мати власні оціночні судження.

Нехай хтось заперечує цю тезу, але як пояснити: чому так різко знизився рівень підготовки учнів з математичних, точних дисциплін, які є основою програмування, комп’ютерних, інноваційних технологій. Нині вся ринкова економіка базується на математиці, математичних моделях і програмах, на математично-інформаційних технологіях. Завтра ми не матимемо таких математиків належної якості й кількості, якщо вчителі математики, фізики — великий дефіцит у загальноосвітніх школах, ліцєях, технікумах і коледжах.

Відтак, незаперечним є такий стратегічний розвиток української освіти, за якого першорядне значення мають вітчизняні, національні її особливості, а вже потім необхідна, розумна інтеграція у світову, європейську системи освіти. Та й то йдеться про створення освіти, яка давала б головним чином

можливість студентам бути максимально мобільними, про взаємовизнання дипломів і вчених звань, а не про радикальний злам прогресивної університетської, філософсько-гуманітарної освіти, покликаної формувати і спеціаліста, і особистість одночасно.

Оскільки українське суспільство, як й усі інші суспільства на пострадянському просторі, у колишній “соціалістичній” Європі, все більше трансформується із суспільства з планово-розподільчою моделлю господарювання у ринкову, то дійсно незаперечним є факт зростання конкуренції і у сфері освіти — насамперед між вузами. Нині це один з найпринциповіших моментів розвитку української освіти. Парадокс, однак, полягає в тому, що така конкуренція є надто нецивілізованою, а головне, як і в більшості сфер нашого суспільства, аж ніяк не обстоюється, залишається не врегульованою самою українською державою. Прикладів, як і зазначених доказів, надто багато. Так, в Україні є ВНЗ різних форм власності, однак їх статус, політико-правові, організаційні й інші засади існування до сьогодні діаметрально різняться. Законодавчо, надаючи ще майже двадцять років тому право і можливість створювати ВНЗ приватні, муніципальні, профспілкові і т. ін., держава так і не спромоглася більш-менш чітко врегулювати їх засади, відносини і між собою, і з державою. Чому, наприклад, ВНЗ недержавної форми власності позбавлені права конкурувати з державними за держзамовлення, мати спеціалізовані вчені ради із підготовки фахівців вищої кваліфікації, гарантувати належну в Україні пенсію своїм викладачам і співробітникам, не кажучи вже про право і пільги студентів. Останні, проплачуючи навчання (а їх батьки — податки), не мають ні тих же пільг, що бюджетники, ні щонайменшого держрозподілу і працевлаштування. Все це — на плечах ВНЗ, яким кажуть: ви заробляєте гроші, тобто маєте прибуток,

кошти, отожд самі і виживайте. А те, що ці ВНЗ безкоштовно готують фахівців для держави, платять податки, видають навчальну літературу, впроваджують інноваційні технології навчання, готують наукові кадри і т. ін., чому це не береться до уваги? Врешті, українська держава ні в який спосіб не стимулює ВНЗ недержавного фінансування до здійснення тих гуманістично-соціальних проєктів, без яких сотні тисяч молодих громадян із так званих вразливих, ризикових соціальних груп не спроможні здобути освіту і професію. Наприклад, МАУП до останнього часу за власні кошти, а точніше за кошти тих, хто був спроможний оплачувати своє навчання, щорічно навчала приблизно тисячу дітей-сиріт, інвалідів, чорнобильців, загиблих військовослужбовців, шахтарів. Навчала, без жодної копійки-дотації з боку держави, до рівня бакалавра. Йшлося про безкоштовне навчання, встановлення певної стипендії, соціальне забезпечення, надання місця у гуртожитку і навіть допомогу у працевлаштуванні. Через фінансову скруту та за відсутності будь-якої підтримки таких гуманістичних проєктів з боку держави, ректорат Академії вимушений був з 2008–2009 навчального року обмежитися лише встановленням ста п'ятидесяти спеціальних Академічних стипендій для молодих громадян, які не мають можливості самотужки здобути освіту. Хіба це кращий для держави крок у розвитку освіти взагалі?

Зрозуміло, що за реальних соціально-економічних обставин Україна не

має можливості 90 % студентів, як у ВНЗ Франції, вчити за державні кошти або стимулювати, як у США, різноманітні донорські фонди в освіті й науці і т. ін. Тоді реально постає питання: чи не варто дати недержавним ВНЗ повну автономію як юридичним особам і освітянським суб'єктам. Йдеться про визнання за так званими недержавними вузами педагогічної, наукової, адміністративної і фінансової самостійності, залишаючи за державою основні функціональні засади організації освіти — ліцензування, акредитація, держзамовлення, контроль за якістю підготовки спеціалістів, їх розподіл. Поділ ВНЗ на державні і так звані “недержавні”, різний підхід з боку держави до бюджетного стимулювання їх діяльності (державне замовлення, підготовка кадрів вищої кваліфікації, аспірантура, докторантура, спеціалізовані вчені ради), соціального захисту студентів, викладачів і співробітників є, врешті, елементарним порушенням прав людини, якому не місце в демократичній державі. виправити ж стратегію розвитку освіти в Україні шляхом скорочення кількості вузів, спрощеного копіювання європейського, світового освітянського досвіду і практики, введення будь-якої, навіть найдосконалішої системи тестування випускників шкіл і ранжування ВНЗ і т. ін. навряд чи вдасться. У всякому разі до сьогодні бажаних зрушень в освіті на краще надто мало, а потреба в них з року в рік все зростає.